

KRIVIČNOPRAVNI I KRIMINOLOŠKI ASPEKTI NASILJA I NASILNIČKOG PONAŠANJA*

Jasmina Igrački*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U radu je dat krivičnopравни i kriminološki pristup nasilju i nasilničkom ponašanju. Nasilje karakteriše, po pravilu, primena sile i ona je najčešće sredstvo za ostvarenje nekog cilja. Nasilje u krivičnopravnom značenju podrazumeva ona inkriminisana ljudska ponašanja kojima se upotrebom sile ili ozbiljne pretrnje povređuje ili ugrožava pravno zaštićeno dobro. Proučavanje nasilničkog ponašanja, kao jednog od najintranjantnijih fenomena savremene civilizacije, ima poseban značaj u shvatanju, tumačenju i razumevanju ljudskog ponašanja i socijalne sredine.

Studije o nasilju, njegovim uzrocima i strategiji prevencije, u organizaciji Svetske zdravstvene orgnizacije, pokazuju da su uzroci u ličnosti izvršioca, socijalnoj sredini, porodničnim odnosima, vrednosnom sistemu i kulturi određenih društvenih grupa. Ozbiljnost fenomena nasilničkog ponašanja pojedinaca ili grupa, pokazuje i činjenica da je nasilje je jedan od vodećih uzroka smrti u svim delovima sveta.

KLJUČNE REČI: krivičnopравни aspekt nasilja / nasilničko ponašanje / delikti nasilja / kriminološki aspekt / kazna / reakcija / prevencija

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: jasminaigracki@yahoo.com

UVOD

Nasilništvo danas predstavlja ozbiljn pravni, sociološki, psihološki i medicinski problem modernog društva. Nasilje karakteriše, po pravilu, primena sile i ona je najčešće sredstvo za ostvarivanje nekog cilja, ali ona može biti i sama sebi cilj. Takođe, nije sporno da nasilje uvek znači jedan odnos između subjekta i objekta. Subjekt je uvek čovek, pojedinac, grupa ili čak i država preko nekih svojih organa, dok objekt može, takođe, biti čovek pojedinac ili grupa odnosno država u celini, ali i neka druga materijalna ili nematerijalna dobra. U tom smislu neki autori definišu nasilje kao odnos kroz koji se povređuje telo ili život ljudi ili se oštećuju stvari. Za druge, nasilje je napad na ličnost koji se sastoji u nanošenju udaraca, povreda i drugih činjenja koji proizilaze iz primene fizičke sile (Igrački, 2014: 352). Ako postavimo pitanje o uzrocima masovnog kršenja zakonskih normi, odgovor možemo poronaći u činjenici da nasilnički i agresivni akti obično znače kršenje određenih normi. Nijedna vrsta nije tako destruktivna kao što je ljudska, i to ne iz bioloških osobina koje potiču iz istorije, već zbog društvenih uslova koje donosi istorija. Ljudska agresija i nasilje je prisutno u svim fazama razvoja ljudske civilizacije. Danas se često ističe da su nasilje i nasilni delikti u ekspanziji i da je u stalnom porastu. Podaci pokazuju da je nasilje u savremenom društvu, ipak, u opadanju u odnosu na ranije istorijske periode¹. Takođe, istraživanja pokazuju da mlađe osobe češće vrše krivična dela sa elementima nasilja, ali i da je među mladima došlo do opadanja nasilničkog kriminala iako i dalje predstavlja ozbiljan društveni problem². I pored činjenice da poslednjih godina nasilnički kriminal opada, on i dalje predstavlja ozbiljan društveni izazov za koje savremena civilizacija mora da nađe odgovor i da takav oblik ljudskog ponašanja svede na prihvatljiv i podnošljiv nivo. Proučavanje delikata nasilja, kao jednog od najintragantnijih fenomena savremene civilizacije, ima poseban značaj u shvatanju, tumačenju i razumevanju ljudskog ponašanja i socijalne sredine.

¹ U Americi je nasilni kriminal opao, u poslednjih nekoliko godina, sa 758 izvršenih nasilnih krivičnih dela na 100 000 stanovnika u 1992. godini na 386 krivičnih dela u 2011. godini. (po Dejvidu H. Bejliju)

² Istraživanja nasilja među mladima u Americi pokazuju da je 1995. godine bilo 851 krivično delo sa elementima nasilja, a 2011 423 na 100 000 stanovnika.

KRIVIČNOPRAVNI I KRIMINOLOŠKI ASPEKTI NASILNIČKOG KRIMINALITETA

Vršenje krivičnih dela sa elementima nasilja kao i nasilničko ponašanje, u krivičnopravnom značenju, se smatraju ona inkriminisana ljudska ponašanja kojima se upotrebom sile ili ozbiljne pretnje povređuje ili ugrožavaju pravno zaštićena dobra (Lazarević, 2002:11-12). Dakle, delikt nasilja je protivpravna upotreba sile ili pretnje prema drugome, odnosno prema stvarima. Ovo ograničenje je nužno da bi se iz sfere inkriminacija izuzeli oni akti nasilja pri kojima se upotreba sile ili pretnje pojavljuju, pod određenim uslovima, kao dozvoljeni, pravno osnovani načini ponašanja. Pri tome treba imati u vidu da je nasilje uvek protivpravno ponašanje, osim u slučajevima kada je protivpravnost zakonom izričito isključena. Zato zakonodavac, sasvim opravdano u opis bića delikata nasilja ne unosi protivpravnost kao njihovo posebno obeležje, jer takva ponašanja u načelu nisu dozvoljena, ona su dakle uvek protivpravna. Od toga pravila se odstupa u dve situacije: (1) kada je određen propisom dozvoljeno da neka lica preduzimaju delatnosti koje sadržajno znače nasilje, a propisana su zakonom kao krivična dela; i (2) ako postoji neki opšti osnov isključenja protivpravnosti koji se ne primenjuje samo na delikte nasilja već i na ostala dela. U prvom slučaju, protivpravnost se unosi u opis bića krivičnog dela, dok se u drugom procenjuje postojanje uslova koje zakon predviđa kod odgovarajućih opštih osnova.

Krivičnopravni značaj nasilja izražava se kao nasilje koje je inkriminisano kao krivično delo i reč je o tzv. deliktima nasilja, a s druge strane, nasilje je od značaja za krivičnu odgovornost kada je neko izvršio krivično delo pod uticajem sile ili pretnje. Broj krivičnih dela kod kojih je nasilje konstitutivni elemenat njihovog bića je veliki i za sve njih je zajedničko da obuhvataju primenu sile ili pretnje, ali se međusobno razlikuju po nekim drugim obeležjima - pravnom dobru koje je izloženo nasilju, cilju koji se želi postići, posledici koja iz toga proizlazi i dr. U literaturi se ističe i pitanje određene slabosti u određenju delikta nasilja, jer neki oblici nasilja koji su predviđeni kao krivična dela, ne predstavljaju uvek inkriminisano i kažnjivu delatnost. Čak i najteži oblici nasilja, kao što su ubistva, nisu uvek krivična dela. Otuda i potreba da se u pojam delikta nasilja uvede jedno ograničenje-upotreba sile ili pretnje u cilju povrede ili ugrožavanja pravno zaštićenog dobra treba da se vrši protivpravno. Ovo ograničenje je nužno da bi se iz sfere inkriminacija izuzeli oni akti nasilja pri kojima se upotreba sile ili pretnje pojavljuju, pod određenim uslovima, kao dozvoljeni, pravno

osnovani načini ponašanja. Pri tome treba imati u vidu da je nasilje uvek protivpravno ponašanje, osim u slučajevima kada je protivpravnost zakonom izričito isključena (Lazarević, 2002:13). Posebni osnovi isključenja protivpravnosti kod pojedinih delikata nasilja moraju biti propisani isključivo zakonom, uz određivanje lica koja su ovlašćena da upotrebljavaju silu, pod kojim uslovima i na koji način.

Kriminolozi pri samoj pomeni nasilja najčešće pod tim pojmom podrazumevaju nasilnički kriminalitet kao specifičan vid društveno opasnih dela. Pod nasilničkim kriminalitetom se podrazumeva ona krivična dela kod kojih se, radi postizanja određene cilja koristi uz napad na žrtvu ili uz pretnju žrtvi. Ovaj vid kriminalne aktivnosti se u kriminologiji smatra jednim od osnovnih tipova kriminala koji zaokuplja posebnu pažnju. Nasilnički kriminalitet, odnosno nasilničko ponašanje, karakteriše izazivanje straha u javnosti jer se tradicionalno smatra da takva dela i ponašanja izazivaju osećaj nesigurnosti kod građana. Taj strah i nesigurnost se pojačavaju pojavom drastičnih slučajeva nasilja koji se u javnosti plasiraju i preko sredstava informisanja. Javnost je često zaprepašćena pojedinim slučajevima nasilničkog ponašanja, izivljavanjem, zlostavljanjem, silovanjem i ubistvom žrtve³. U nasilnička krivična dela svrstavaju se ubistvo, nanošenje teških telesnih povreda, silovanje, razbojništvo, kidnapovanje i sl. Noviji oblici nasilničkog kriminaliteta su specifični oblici nasilja u porodici, vršnjačko nasilje, nasilje na sportskim priredbama i javnim skupovima i druga krivična dela sa elementima nasilja. U savremenom svetu postoji jedinstveno mišljenje da život i telesni integritet čoveka predstavljaju društvenu vrednost za čije očuvanje ne postoji samo pojedinačni, individualni, već opšti zajednički interes društva.

Krivično delo ubistva se smatra jednim od najtežih krvnih delikata i najteži oblik kriminalne delatnosti, a samim tim zaslužuje pažnju radi suzbijanja protivpravnih delatnosti više od bilo kojeg drugog kriminaliteta. Prema broju ubistava Srbija spada u relativno bezbedne zemlje, sa stopom ubistva od 1,2.⁴ Podaci o ubistvu u Srbiji, u periodu 2005- 2007, pokazuju da se broj prijavljenih i procesuiranih ubistava smanjio sa 300 na 255⁵.

Razbojništvo je, pored razbojničke krađe, pravno složeno krivično delo koje se prema svojoj pravnoj prirodi određuje istovremeno i kao imovinsko, ali i

³ Slučajevi silovanja, zlostavljanja i ubistva maloletnica u Bajmoku i Beogradu.

⁴ Srbija ima nižu stopu ubistva od Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, višu stopu od Nemačke, Austrije i Slovenije.

⁵ Prema statistici Republičkog javnog tužilaštva.

kao nasilničko krivično delo (Đurđić, Jovašević, 2006: 122-124). Radi se, zapravo, o krivičnom delu koje ima dvojako određenu pravnu prirodu koja ga i svrstava u dve vrste klasičnog, opšteg ili konvencionalnog kriminaliteta (ili u prava, prirodna ili atavistička krivična dela prema tipologijima pozitivne škole krivičnog prava). Prema vrsti objekta zaštite – a to je imovina, imovinska prava i interesi drugog lica, krivično delo razbojništva se može sistematizovati u imovinska krivična dela (ili imovinski kriminalitet), kao što to inače čine i savremeni zakonodavci predviđajući ovo krivično delo u grupi krivičnih dela protiv imovine. Prema načinu i sredstvu preduzimanja radnje izvršenja, krivično delo razbojništva može se sistematizovati u nasilnička krivična dela, koja su upravljena na život i telesni integritet, odnosno slobodu raspolaganja drugog lica. Prilikom pojmovnog određenja krivičnog dela razbojništva, ovo je pravo složeno krivično delo i sastoji iz dva dela : a) prinude i b) krađe, gde prinuda prethodi krađi i predstavlja sredstvo i način njenog vršenja. Prinuda se primenjuje u cilju da bi se savladao otpor vlasnika ili držaoca stvari i tako oduzela tuđa pokretna stvar u nameri da učinilac za sebe ili drugog pribavi protivpravnu imovinsku korist. Radnja ovog krivičnog dela je započeta primenom sile, pa je nebitno da li je izostala druga faza izvršenja dela – oduzimanje stvari. Takođe za postojanje ovog krivičnog dela nije neophodno da sila koju je učinilac upotrebio radi oduzimanja tuđe pokretne stvari bude takvog intenziteta da bi se njome mogao savladati otpor oštećenog. Dovoljno je, naime, da je upotrebom sile stvorena upravo takva situacija u kojoj je došlo do oduzimanja tuđe pokretne stvari. Ono što kvalifikuje radnju izvršenja jeste karakter sredstva i načina njenog izvršenja - a to je primena sile ili kvalifikovane pretnje. Za postojanje razbojništva nije neophodno da sila koju izvršilac dela upotrebljava radi oduzimanja tuđe pokretne stvari bude takvog inteziteta da bi se njome mogao savladati otpor oštećenog. Razbojništvo i razbojnička krađa, i pored smanjenja broja izvršilaca u poslednjoj deceniji, konstantno su na približnom istom procentu u ukupnom broju izvršilaca krivičnih dela. Statistički podaci pokazuju rast ovih krivičnih dela u 2006. godini, i smanjenje u 2007. godini. Tako je u 2010 broj osuđenih lica za razbojnišvo i razbojničku kaznu iznosio 673. lica.

Krivično delo silovanje inkriminisano je odredbom čl.178. Krivičnog zakonika i pripada grupi krivičnih dela protiv polne slobode. Njegov primarni zaštitni objekt jeste polna sloboda ali istovremeno i dostajnstvo ličnosti žrtve. Pored silovanja, u ovoj glavi nalaze se i sledeća krivična dela: obljava nad nemoćnim licem, obljava sa detetom obljava zloupotrebom položaja nedozvoljene polne radnje podvođenje i omogućavanje vršenja bluda, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju,

navođenje maloletnog lica na prisustvovanje polnim radnjama i iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu. Po svojoj suštini, silovanje predstavlja prinudnu obljubu, odnosno, vršenje obljube uz upotrebu prinude, pri čemu je u pitanju prinuda koja predstavlja: upotrebu sile ili ozbiljne kvalifikovane pretnje – pretnje kojom se stavlja u izgled zlo koje se odnosi na lišenje života ili povredu tela tog ili njemu bliskog lica. Izvršilac ovog krivičnog dela može biti svako lice, muško ili žensko. Radnja izvršenja je dakle dvoaktna: vršenje prinude i vršenje obljube ili sa njom izjednačenog čina. Krivični zakonik iz 2005.godine prvi put uvodi termin "čina izjednačenog sa obljubom" i pritom ga ne definiše, ali kako je u ovom zakoniku izostavljen termin "protivprirodnog bluda" može se pretpostaviti da on predstavlja takav čin. Izvršilac ovog krivičnog dela, seksualni prestupnik koji se često u laičkoj javnosti označava kao "seksualni manijak", "seksualni psihopata" najčešće nije duševno obolela osoba, generalno radi se o uračunljivom učiniocu krivičnog dela kome se sudi u opštem krivičnom postupku. Sve osobine koje se kod njega, psihijatrijskim veštačenjem utvrde, ne čine dijagnozu koja bi bila relevantna u pogledu uračunljivosti, čak ni kada je u pitanju pedofilija, nekrofilija, zoofilija, urinofilija i dr. Smatra se naime da izvršiocima ovih krivičnih dela imaju pojačan seksualni nagon, što su kriminološka istraživanja pokazala ne samo netačnim već i suprotnim, ili da su "seksualni delinkventi" skoro obavezno povratnici – predrasuda koju naročito neguje policija koja skoro po default-u, dok traži nepoznatog izvršioca, najpre obavlja informativne razgovore sa već poznatim, ranijim izvršiocima ovih krivičnih dela (nije to međutim specifikum otkrivanja samo ove vrste krivičnih dela) uprkos statističkim podacima koji ukazuju upravo suprotno – da je povratništvo kod ove vrste dela u odnosu na druga, zapravo najmanje. Statistički podaci policije, kao najčešćeg izvršioca ovog krivičnog dela prikazuju, muškarca, starosti do 30 godina, stanovnika urbane sredine, dok profil, koji nam u najvećem broju prikazuju veštaci sudske medicine, forenzičari i psihijatri izgleda ovako: neupadljiv, tih, zatvoren, doživeo prerane ejakulacije, delimičnu ili potpunu impotenciju, a svakako u brojnim situacijama doživeo podsmeh zbog svoje seksualnosti, nerado govori o seksualnim iskustvima. Ima naravno i potpuno drugačijih veštačenja koja ukazuju na agresivnog izvršioca, sklonog upotrebi alkohola, dominantnog mužjaka, latentnog homoseksualca.

Nasilničko ponašanje je kao krivično delo definisano članom 344. Krivičnog zakonika Republike Srbije. Ovaj član ima dva stava, gde je u prvom stavu propisan osnovni oblik krivičnog dela, koji glasi: "Ko grubim vređanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili

drskim ili bezobzirnim ponašanjem značajnije ugrožava spokojstvo građana ili teže remeti javni red i mir, kazniće se zatvorno do tri godine". U drugom stavu propisan je teži oblik krivičnog dela, na način što navodi: "Ako je delo iz stava 1. ovog člana izvršeno u grupi ili je pri izvršenju dela nekom licu nanesena laka telesna povreda ili je došlo do teškog poniženja građana, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina".⁶ Krivično delo nasilničko ponašanje karakteriše ponašanje učinioca pri njegovom izvršenju i ukazuje na specifičan, poseban odnos učinioca prema svom delu, prema svom ponašanju, ali i prema oštećenom (žrtvi). Takvo ponašanje ima i svoju subjektivnu stranu. To se ogleda u motivima i subjektivnom odnosu učinioca prema žrtvi koja se lišava života bez ikakvog povoda ili zbog beznačajnog povoda. Pojam nasilničkog ponašanja treba tumačiti u skladu sa obeležjima krivičnog dela određenog u članu 344. KZ RS. U teoriji krivičnog prava može se naći i shvatanje da definiciju nasilničkog ponašanja treba uzeti u obzir samo orijentaciono, jer se ovaj pojam, ne poklapa u celini sa pojmom ovog ponašanja datog kod određivanja krivičnog dela teškog ubistva. Krivično delo nasilničkog ponašanja predviđeno je u članu, u grupi krivičnih dela protiv javnog reda i mira i ispoljava se u značajnijem ugrožavanju spokojstva građana ili težem remećenju javnog reda grubim vređanjem ili zlostavljanjem drugoga, vršenjem nasilja prema drugome, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Kao radnje izvršenja, zakon je predvideo više alternativnih delatnosti. To su: a) grubo vređanje drugoga, b) grubo zlostavljanje drugoga, v) vršenje nasilja prema drugome, g) izazivanje tuče i d) drsko ili bezobzirno ponašanje. Grubo vređanje obuhvata samo najteže oblike napada na čast i ugled drugog lica, kao i svaku drugu tešku povredu njegovih osećanja (stida, pijeteta, religioznog, verskog ili nacionalnog osećanja) koja više-manje kod svakog može da izazove opravdan revolt u toj sredini. Ovo grubo vređanje bi postojalo kada se nečija čast i ugled teško i bezrazložno povređuju, a što se procenjuje u svakom konkretnom slučaju, imajući u vidu način vređanja, mesto i vreme izvršenja dela, okolnosti pod kojima se vređanje vrši, sadržinu uvrede, prisutnost lica, posebno dece ili članova porodice oštećenog i sl. Kod utvrđivanja kvaliteta i kvantiteta verbalnog napada na drugo lice treba posebnu pažnju posvetiti pravilnom podvođenju činjeničnog stanja ovog krivičnog dela za razliku od krivičnog dela uvrede. Radnja grubog vređanja kod krivičnog dela mora biti takva da kod ljudi, u određenoj sredini, izaziva opravdan revolt, gnušanje, prekor, prezir, podsmeħ ili neku drugu reakciju sredine koja predstavlja grubo

⁶ Krivični zakonik Republike Srbije (Sl. glasnik br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/2009, 111/09, 12/2012 i 104/2013.)

devalviranje i ponižavanje čoveka. Pored toga, svaki drugi napad na osećanja čoveka, koji je podoban da izazove ovakav revolt okoline, čini radnju grubog vređanja. Grubo zlostavljanje drugoga znači primenu takvog postupka koji izaziva fizičke ili psihičke bolove ili drugu veću telesnu nelagodnost (izlaganje hladnoći ili toploti, polivanje vodom ili drugim tečnostima, najčešće prljavim, povlačenje za kosu, nos, uši, zavrtanje ruke, obaranje na zemlju i sl.). Ono u svakom slučaju mora da prelazi okvire fizičkog maltretiranja, a koje ne znači nanošenje telesne povrede. Vršenje nasilja prema drugome je upotreba fizičke ili psihičke sile prema licu kome se povređuje telesni integritet ili mu se oduzima sloboda kretanja ili sloboda odlučivanja. U svakom slučaju, kao rezultat preduzetog nasilja ne sme da nastupi telesna povreda u bilo kom obliku ili vidu. U smislu ovog oblika radnje izvršenja smatra se i upotreba nasilja, ne samo prema licima već i prema stvarima u cilju njihovog uništenja, oštećenja ili činjenja neupotrebljivim, posebno kada su ove delatnosti uperene protiv lica kome ove stvari i pripadaju ili u odnosu na njih ima određen odnos. Izazivanje tuče je stvaranje opasne situacije u kojoj može da dođe do fizičkog obračuna dva ili više lica. Za postojanje ove radnje nije potrebno da je tuča u konkretnom slučaju i nastupila. Pri tome, učinilac ove radnje može i lično da učestvuje u tuči ili da podstrekava ili pomaže drugima na učešće u tuči. Ovde se zapravo radi o provokaciji fizičkog obračuna, a ne o običnom pozivanju na tuču. Poslednji oblik radnje izvršenja krivičnog dela nasilničkog ponašanja jeste drsko i bezobzirno ponašanje. Ovde se radi o različitim oblicima ponašanja koja u znatnijoj meri odstupaju od opšte usvojenih normi pristojnog ponašanja, kao i drugi oblici nasilničkih ponašanja prema stvarima. Međutim, svi ovi oblici ponašanja moraju biti određenog intenziteta grubosti, surovosti, bezosećajnosti, bezobzirnosti, bahatosti, osionosti. Tako, u ovaj pojam ne ulaze razni nestašluci, nepromišljenosti, neumesne šale i sitniji izgredi koji, istina, mogu da izazovu negodovanje i osudu građana, ali još uvek ne ugrožavaju njihovo spokojstvo. Ovde se smatraju postupci i ponašanja kojima učinilac javno manifestuje da ne uvažava konkretne prilike i običaje u određeno vreme na određenom mestu i prema određenoj okolini (Igrački, 2013: 207).

Za postojanje nasilničkog ponašanja kao krivičnog dela (za razliku od prekršaja protiv javnog reda i mira) potrebno je da je usled preduzete radnje izvršenja, u nekom od navedenih oblika, došlo do nastupanja posledice u vidu značajnijeg ugrožavanja spokojstva građana (u većem obimu ili u dužem trajanju) ili u vidu težeg remećenja javnog reda. Spokojstvo građana je ugroženo kada je došlo do promene u osećajnoj sferi pasivnog subjekta prema kome je neka od delatnosti u sklopu ponašanja preduzeta, ali i kod

drugih prisutnih lica. Te promene u osećajnoj sferi se mogu manifestovati u smislu osećanja straha, duševnog nemira, ugroženosti lične ili imovinske sigurnosti, kada više nemaju predašnjeg mira koji im je neophodan za uredan i normalan život. Zakon pri tome govori samo o značajnijem ugrožavanju spokojsva, što znači da nije potrebno da je došlo i do njegovog narušavanja. Nasilničko ponašanje učinioca biće podobno da ugrozi spokojsvo građana samo onda ako ne proizilazi iz motiva zasnovanih na ličnim odnosima između učesnika događaja. To znači da izbor pasivnog subjekta mora biti rezultat slučaja, što znači da se bilo koje lice moglo naći u ulozi pasivnog subjekta koje bi se u određeno vreme našlo na određenom mestu sa učiniocem dela. Drugi oblik posledice ovog dela se javlja u vidu težeg remećenja javnog reda. Ako javni red shvatimo kao stanje poštovanja određenog poretka koji se ogleda u ukupnosti normi ljudskog ponašanja za nesmetano odvijanje života i rada na javnim mestima onda do remećenja javnog reda može doći na dva načina. Prvo, kada se radi o nasilničkim ponašanjima nekog lica koja su usmerena na sprečavanje održavanja javnog reda i mira. Tu spadaju ispadi i izgredi protiv organa policije u prvom redu i grubo suprotstavljanje njihovoj službenoj radnji. I drugo, to su vandalska ponašanja upravljena na oštećenja stvari namenjenih za opštu ili zajedničku uglavnom javnu upotrebu. No, u teoriji krivičnog prava, a još više u sudskoj praksi, opravdano se postavlja pitanje da li sva ova obeležja krivičnog dela nasilničkog ponašanja treba da budu ispunjena da bi se ponašanje učinioca moglo u konkretnom slučaju kvalifikovati po odredbi čl. 114. tač. 2. KZ RS. U davanju odgovora na ovo pitanje iskristalisala su se dva shvatanja. Prema prvom shvatanju, postojanje nasilničkog ponašanja kao preduslova za nanošenje smrtno posledice nekom licu na javnom mestu, a posebno u vezi ili povodom sportskog takmičenja, treba utvrđivati i kod kvalifikovanja krivičnog dela kao teškog ubistva, jer se ovde radi o određivanju posebnog, težeg oblika ubistva koje ima kriminalno političko opravdanje samo u slučaju ako se i ovde radi o učiniocu koji ima sklonost, naviku, spremnost za nasilničkim ponašanjem uvek i u svakoj prilici, a ne samo u tom izdvojenom konkretnom slučaju. Ovde se kao kvalifikatoma okolnost javlja upravo ispoljena društvena opasnost, sadržana u ličnosti učinioca dela, u njegovoj psihičkoj strukturi koja ga karakteriše asocijalnim, bezosećajnim, osionim, bahatim učiniocem, kome ljudski život ne predstavlja nikakvu vrednost. Radi se naime o takvim situacijama gde upravo dolazi do izražaja siledžijski, nasilnički, huliganski karakter ličnosti učinioca. Njega karakterišu: obest, hir, odsustvo svakog racionalnog motiva, bezrazložnost, bezobzirnost u postupanju, omalovažavajući odnos prema osnovnim ljudskim vrednostima, posebno prema životu drugog. To znači da je

nasilničko ponašanje ovakvom učiniocu postalo stil života, konstantna crta njegove psihološke ličnosti. Prema drugom shvatanju, za kvalifikovanje krivičnog dela teškog ubistva nije potrebno utvrđivati sklonost učinioca za nasilničkim ponašanjem. Ovo shvatanje se zasniva na tumačenju zakonske odredbe koja nema upućujući karakter u odnosu na odredbu kojom se određuje krivično deo nasilničkog ponašanja. Slično stanovište može se naći i u sudskoj praksi, gde se ističe da za postojanje ovog krivičnog dela ubistva nije neophodno da je učinilac svojim ranijim ponašanjem pokazao sklonost za nasilničkim ponašanjem, već je dovoljno da je nasilničko ponašanje ispoljio prilikom izvršenja ovog krivičnog dela (Jovašević, 2009: 43-52).

Kao posledica nasilja, godišnje u svetu umre 1,6 miliona ljudi. Nasilje je jedan od vodećih uzroka smrti u svim delovima sveta. Studije o nasilju, njegovim uzrocima i strategiji prevencije, u organizaciji Svetske zdravstvene organizacije, pokazuju da su uzroci u ličnosti izvršioca, socijalnoj sredini, porodičnim odnosima, vrednosnom sistemu i kulturi određenih društvenih grupa. Statistički podaci pokazuju da je u 2012. godini, u Beogradu, izrečeno 2,7% prvostepenih presuda za krivično delo nasilničkog ponašanja, 1% presuda za krivično delo nasilja na sportskim priredbama ili javnim skupovima i 5,9% presuda za krivično delo nasilja u porodici.⁷ Kada se radi o krivičnim delima nasilja u porodici stanje je još alarmantnije. Iz godine u godinu povećava se broj izvršenih krivičnih dela sa smrtnim posledicama. Tokom 2013. godine u Srbiji je u porodičnom nasilju ubijeno 76 osoba, od čega 45 žena, a bilo je i pet slučajeva čedomorstva⁸. U odnosu na 2011. godinu broj prijavljenih za porodično nasilje povećan je za 49%⁹, što ukazuje na slab efekat kaznenih i drugih mera prema učiniocima krivičnog dela nasilja u porodici. Na osnovu izloženog, može se zaključiti da se na prevenciji nasilničkog kriminaliteta preduzimaju mere i aktivnosti ali ima još mnogo toga što treba uraditi.

REZIME

Složenost načina na koji se nasilje povezuje sa društvenim odnosima ukazuje koliko je teško normativistički intervenisati u oblasti nasilja i nasilničkog ponašanja. Nasilje je višedimenzionalni fenomen koga možemo i moramo posmatrati interdisciplinarno kako bi ga razumeli i sprečiti. Ako postavimo pitanje o uzrocima masovnog kršenja zakonskih normi, odgovor

⁷ Prema statističkom izveštaju Republičkog javnog tužilaštva za 2012. godinu.

⁸ Po podacima Saveetovališta protiv nasilja u porodici u Beogradu.

⁹ Prema podacima Republičkoj javnog tužilaštva Srbije

možemo poronaći u činjenici da nasilnički i agresivni akti obično znače kršenje određenih normi. Nijedna vrsta nije tako destruktivna kao što je ljudska. Ljudska agresija i nasilje je prisutno u svim fazama razvoja ljudske civilizacije i stalno je prisutna društvena aktivnost na smanjenju ljudske agresije i nasilja, kako prema drugom tako i prema sebi.

Moderna civilizacija se sve više suočava sa oblicima nasilja koji se pojavljuju nepredvidivo i nekontrolisano. Da li su postojeće državne institucije, kao što su policija, tužilaštvo, sudovi, zatvorske institucije i pravni sistem u stanju da se efikasno suprostave nasilnom kriminalu? Preduslov za efikasno suprostavljanje nasilnom kriminalu je izgradnja kohezivnog teorijskog okvira za razumevanje nasilja na svim nivoima i iznalaženje strategije za eliminaciju uzroka koji dovode do nasilničkog ponašanja ljudi. Sve dok postoji ambivalentni stav prema nasilju i nasilničkom ponašanju u društvu, religiji, vrednosnom sistemu, kulturi i dr. nije moguće postići značajnije rezultate u prevenciji nasilničkog ponašanja, odnosno nasilničkog kriminaliteta.

REFERENCE

- (1) Ignjatović, Đ. (2002) Kriminološki aspekt delikata nasilja, u publikaciji "*Delikti nasilja – krivično-pravni i kriminološki aspekt*", Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (2) Igrački, J. (2013) Nasilničko ponašanje: krivičnopravni i kriminološki aspekt, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Br. 2, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (3) Igrački, J. (2014) Delikti nasilja i društvena reakcija, *Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (4) Jovašević, D. (2009) Posledice bezobzirnosti nasilničkog ponašanja, *Socijalna misao*, vol. 16, br. 1, Beograd.
- (5) Lazarević, Lj. (2002) Delikti nasilja-krivičnopravni aspekt, *Delikti nasilja-krivičnopravni i kriminološki aspekt*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (6) Đorđević, Đ. & Đorđević, M. (2010) *Krivično pravo sa osnovama privrednoprestupnog i prekršajnog prava, priručnik za polaganje pravosudnog ispita*, VI dopunjeno izdanje, Beograd: "Projuris"
- (7) Đorđević, Đ. (2008) *Prekršajno pravo*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija

ASPECTS OF VIOLENCE AND VIOLENT BEHAVIOUR RELATED TO CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

This paper deals with violence and violent behavior from the perspective of criminology and criminal law. According to a rule, violence is characterized by the use of force and it is commonly used as a tool to achieve a certain goal. In the sphere of criminal law, violence relates to those incriminated human behavior which are violating and jeopardizing legally protected goods by the use of force or serious threat. Studying violent behavior as one of the most intriguing phenomena of contemporary civilization is particularly significant for interpretation and understanding of human behavior and social environment.

Studies on violence, its causes and strategies of prevention organized by the World Health Organization show that the causes are in the personality of the offender, social environment, familial relationships, system of values and culture of certain social groups. The seriousness of violent behavior committed by individuals or groups is also proved by the fact that violence is one of the main causes of death in all parts of the world.

*KEYWORDS: violence in criminal law / violent behavior /
penal code / violence assaults / criminology aspect /
punishment / social reaction / prevention of violence*